

MARCZINKÓ ISTVÁN

Fejezetek a kisvárdai szakképzés történetéből

A tanoncképzéstől a szakmunkásképzésig
(1885–1945)¹

A magyar szakképzés története szerves része a magyar iskola ezeréves történetének. A neveléstörténet kissé „mostohán” bánt a szakképzéssel. Napjainkban legalább olyan kiemelt feladata van, mint a közoktatás többi területének. Ahhoz, hogy napjaink helyzetét megfelelően tudjuk elemezni, szükséges a múlt ismerete is. A szervezett szakképzés rövid múltra tekint vissza, de annál gazdagabb és színesebb a története. Valójában szervezett szakképzésről csak 1884-től, az első magyar teljeskörű ipartörvény megjelenésétől kezdve beszélhetünk. Kisvárdán, a megyében másodikként, 1885-től kezdve indították el a szervezett tanoncképzést.

Előzmények a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei szakmunkásképzésben

A szervezett szakképzés Magyarországon először a céhek keretében valósult meg. A céhek a XIV. század elején, az ipar és a városi élet fejlődésével együtt jelentek meg. A középkorban a céh az azonos foglalkozású iparosok kiváltságokkal körülbástyázott szervezete volt. Először Itáliában és Németországban alakultak ki egy-egy védőszent oltalmában bizakodva. A céh valójában érdekvédelmi szervezet volt, célja a piaci körzet védelme a külső áruk versenyével szemben. Ezért igyekezett tagjai számára bizonyos korlátok között anyagvásárlási és árueledési monopóliumot biztosítani úgy, hogy egyidejűleg megszabta a termékek előállításának módját, személyi és tárgyi feltételeit. A magyarországi céhes fejlődés három szakasza különíthető el. Az első a XIV. századtól a XVI. század második feléig tartott. Jellemzője, hogy a céhes kézművesipar a nagyobb, többnyire szabad királyi városokba és bányavárosokba koncentrálódott. A második a török hódoltság idejét és a kuruc korszakot foglalta magában, s hozzávetőlegesen a XVIII. század második feléig terjeszthető ki. Ekkor a céhek száma szaporodott, és az ország más régióiban is megjelentek a nagyon fontos tőkés üzemszervezeti formák. A harmadik szakasz gyakorlatilag a céhek megszűnéséig, 1872-ig tartott. Ekkor már az állami ellenőrzés fokozódott, a céhek jogait korlátozták, hogy ne lehessenek a kibon-

¹ A tanulmány a Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára, a Nyíregyházi Egyetem, a Jósza András Múzeum és a MórícZ Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár által 2022-ben meghirdetett Helytörténeti pályázatán első díjat nyert.

takozó kapitalista jellegű iparfejlődés akadályai.² 1872-ben ugyan megszüntették a céheket, 1884-ben törvényben szabályozták a kézműves és kereskedelmi tevékenységek oktatását, az inas szó viszont utána is fennmaradt a tanonc szó szinonimájaként.

Megyeinkben az országos kezdeményezésekhez hasonlóan a XVI. század végén alakultak meg a céhek. A legtöbb járási székhelyen azonban a céhalapítás még ennél is későbbi időpontra esett. A levéltári feljegyzések szerint a nagykállói és nyírbátori céhek voltak a leginkább működőképeseek, az utóbbi 1581-ben alakult, és a Báthoryak alatt különösen fellendült, kiváltságlevéllel rendelkezett.

Tekintettel a megyei kézművesipar viszonylagos elmaradottságára nem csoda, hogy a legtöbb területen akkor kezdtek alakulni a céhek, amikor azok eltörlésének gondolata már felvetődött. Még Nyíregyházán is csak a XIX. század elején nyertek önálló céhalapítási jogot az iparosok, eddig az időpontig a kállói céhhez tartoztak, mint filiális (fiók) céhek. Csak 1818-ban nyerték el önállóságukat.³

Az 1851. évben kiadott *Ideiglenes Utasítás* is megemlíti a tanítványokra vonatkozó előírásokat a 120–126. §-ban.⁴ Azt kell megállapítanunk, hogy a céhek életében a szakképzési funkció már a kialakulás kezdeti szakaszában is az első helyen állt. Ugyanis fontos gazdasági érdeke volt a céhnek, a mesternek a szakmai tanítás, az inas- és legénytartás, mert ők adták az olcsó munkaerőt, ők voltak a termelők, a segéd munkások, a cselédek. Tehát alapvetően nem valami humanitás vagy hazafias érzelem vezérelte a mestereket az inasképzésben, legénytartásban, hanem elsősorban önös gazdasági érdekük.

Kisvárdai jogállására és középkori népességére vonatkozólag az első jelentősebb írásos feljegyzésből, az 1333–35. évekből fennmaradt pápai tizedlajstrom adataiból tudunk következtetéseket levonni. Az akkor még villaként, azaz faluként jelölt település lakossága egyenlő nagyságú lehetett a megyebeli Kállóval vagy a távoli régióban található Gyöngyössel. A község egyházi és gazdasági központ volt, plébánosa 1319-től már káplánt tartott. Kisvárdai először 1421-ben szerepel oppidumként, azaz mezővárosként a felsorolásban. A település története a XIII. századtól kezdve elválaszthatatlanul összefonódik a Várdai család életével.

Kisvárdai a XV. században az ország gazdasági fejlődésének eredményeként egyre nagyobb mértékű áruccsere színhelye lett. A fejlődés eredményeként mezővárossá váló település egyre nagyobb jelentőségűvé vált Felső-Szabolcs életében.⁵

A céhrendszer virágzása idején az ipart tanulni akaró ifjúság nevelése, oktatása teljesen a céhek, illetőleg a mesterek kezében volt. Az inas a műhelyben szakképzést, a mester családjában pedig erkölcsi nevelést kapott.⁶ A XV. század végén kezdődött a várdai iparosok céhekbe való szerveződése. Az 1591-ben kiadott és az 1679-ben

² GYŐRIVÁNYI SÁNDOR: Fejezetek a magyar szakképzés történetéből I. Új Pedagógiai Szemle, 1996. 10. sz. 94–95. [GYŐRIVÁNYI, 1996a]

³ PÉTER IMRE: Szakmunkásképzés Szabolcs-Szatmárban 1883–1983. Nyíregyháza, 1983. Szabolcs-Szatmár Megyei Tanács VB. Művelődési Osztálya, 6. [PÉTER, 1983]

⁴ MNL Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár IX. 1.

⁵ ÁCS ZOLTÁN (szerk.): Tanulmányok Kisvárdai történetéből. Kisvárdai, 1983, Vármúzeum, 86. / A Kisvárdai Vármúzeum Kiadványai, 8. [ÁCS, 1983]

⁶ GYŐRIVÁNYI, 1996a, 95.

megerősített céhlevél a kisvárdai egyesült céhek iparosairól beszél, de nem említ külön szakmákat. A kisvárdai mesteremberek céhének szabályait a kisvárdai tanács, élén Borbély Balázs bíróval, Telegdy Pál és Zokoly Miklós beleegyezésével 1591. május 20-án hitelesítették. Ebben az évben két céhlevelet állítottak ki: az egyik a kisvárdai egyesült céhek, a másik a csizmadia céh céhlevele.

Iskolai jellegű iparoktatásról ebben az időben nem lehetett szó, mert ekkor még az iskolai oktatás nem volt kötelező. Az európai és a hazai fejlődést figyelembe véve meg kell állapítanunk, hogy a mi környékünkön jobbra csak a XVIII. és XIX. század fordulóján indult meg a céhek nagyarányú szerveződése, amikor már a céhrendszer egészében elavult, és mindenütt gátjává váltak a további fejlődésnek. Mindez szoros kapcsolatban áll a térségi termelőerők fejletlenségével. A tőkés verseny jelentkezésével, a termelőerők és termelési viszonyok közötti egyensúly megszüntetésével a mezővárosi céhekben is meghatározóvá váltak a társadalmi munkamegosztás fejlődését akadályozó tényezők.

Az 1777-es *Ratio Educationis* hatása a szakképzés megszervezésére

Az ipari szakképzés első nyomait a német, majd latin és magyar nyelvű városi iskolákban találhatjuk meg.⁷

A Habsburg királyi család országai közül Ausztria iparilag jóval fejlettebb volt Magyarországnál. Mária Terézia királynő állította fel – a külföldön már elterjedt hasonló intézmények mintájára – Budán 1770-ben az első rajziskolát (*Schola graphidis*). Itt rajzot és szakmai ismereteket tanultak vasárnaponként a jobb igyekezetű, tanulni vágyó iparos ifjak és legények. A tanítás tehát hetenként egyszer, vasárnap délután 2 órától folyt, és főleg az írás, olvasás és számtan elemeinek oktatására terjedt ki.

Mária Terézia idejében a népoktatás állami megszervezésével egyidőben indult meg az iparosképzés intézményeinek létrehozása. 1777-ben magyar szakemberek közreműködésével kiadta a *Ratio Educationist*, mellyel megvetette a gyakorlati irányú iskolai képzés-nevelés alapjait. A rendelet alapján szervezett „nemzeti rajziskolák” mint a városi főelemi iskolák rajzosztályai, nagyobb városokban a XIX. század közepéig álltak fenn. 1783-ban II. József kötelezővé tette a mesterinasok számára a vasárnapi rajziskolák látogatását. Egyben szabályozta a tanítás tananyagát, előírta a rajzoktatás módszereit és a tanítás eszközeit, meghatározta célkitűzéseit.

Az iskolák még így sem népesültek be, ezért 1786-ban a Helytartótanács elrendelte, hogy azokban a városokban, ahol rajziskola van, a rajztanulással fejleszthető iparokban (asztalos, kocsigyártó, ács, lakatos, aranymíves, harangöntő stb.) a mesterek addig nem szabadíthatják fel inasait, amíg bizonyítványt nem mutatnak fel. Elrendelték ugyan három osztály felállítását, de a gyakorlatban legfeljebb kettő: egy kezdő és egy haladó csoport működött.⁸

⁷ Uo.

⁸ I. m., 99.

1795. szeptember hó 25-én a Helytartótanács 19665. sz. rendelete hasonlóan intézkedett. A rendelet mellékletében olvasható azon mesterségek jegyzéke is, amelyekben a rajziskolába járás kötelező lett: „A Míveseknek és Mester Embereknek megjegyeztesek, akiknek a Rajzoló Oskolát járni szükséges és kellekik: 1. kőműves 2. kőfaragó 3. gyantázó 4. asztalos 5. kerékgyártó 6. ács 7. lakatos 8. ötvös 9. csat csináló 10. rézőntő 11. harangöntő 12. bádogos 13. gombkötő 14. nyerges 15. fazekas 16. aranyműves 17. posztós selyemcsináló 18. szíjgyártó 19. paszománt csináló 20. takács 21. minden mesterséges eszközök csinálója”.⁹

A *Ratio Educationis*, a kor merkantilista szellemét követve a kereskedelemnek is nagy jelentőséget tulajdonított. Ez az oka annak, hogy a megreformált grammatikai iskolákban, gimnáziumokban és jogi akadémiákon helyet kapott a kereskedelemhez szükséges „egynémely ismeretek oktatása”. 1778-ban a *Ratio* alkotói közül Makó Pál már latin nyelvű könyvviteli tankönyvet adott ki Budán *Institutiones arithmeticae* címmel.¹⁰

A kereskedők képzését szolgáló különleges iskolákról ebben a korban még nem esett szó. A XVIII. század végén és a XIX. század elején azonban az egymást követő állami intézkedések ellenére sem sikerült rábírní a mesterinasok tömegeit a vásárnapi rajz-, illetve az ismétlőiskolák látogatására. A század végén nem lehetett több néhány százánál azok száma, akik a rajziskolákat látogatták, holott az 1777. évi statisztika szerint már 4671 inas tanult Magyarországon.¹¹ Két nevet, úgy érzem, külön is ki kell emelni a szakmai képzés úttörői közül: Tessedik Sámuelét és gróf Festetics Györgyét.

Az alsófokú iparoktatás terén jelentős volt az 1854-ben kiadott rendelet, amely az ismétlőiskolai tankötelezettséget valamennyi iparos- és kereskedőinasra nézve kötelezővé tette.

Köznevelésünk alapjait az 1868. évi XXXVIII. népoktatási törvény vetette meg, mely a mestertanítványok iskoláztatásáról is gondoskodott.

Tanonciskolák alapítása a megyében A kisvárdai tanoncképzés megszervezése és megindítása 1885 után

Az 1872. évi VIII. tc.-be iktatott ipartörvény az 1868-as népoktatási törvény után 4 évvel jelent meg. A 42. § kimondja, hogy az iparos köteles tanoncát, ha írni, olvasni és számolni nem tud, ezek megtanulására szorgalmazni, különben pedig az ismétlő, illetőleg ipariskolába járásra szorítani. Ez a törvény eltörli a céheket, melyek ipartársulatokká, később ipartestületekké alakulnak át. A céhekkal együtt az inasok nevelésének évszázadokon át bevált keretei is felbomlottak. Az 1872. évi törvényben intézkedtek először külön a tanonciskolák létrehozásáról, de erről társadalmi úton kívántak gondoskodni. Az inas helyett a tanonc elnevezést vezették be. Az ipar és kereskedelem nagyarányú fejlődése a dualizmus korában nagy tömegben igényelte

⁹ PÉTER, 1983, 9.

¹⁰ GYÓRIVÁNYI, 1996a, 99.

¹¹ GYÓRIVÁNYI, 1996a, 101.

a szélesebb általános műveltséggel és korszerű technikai felkészültséggel rendelkező szakemberek képzését.¹²

A törvény végrehajtásának közvetlen előzményeiről Szabolcsban érdekes adatokat szolgáltat Kiss József Szabolcs megyei és Hajdú-kerületi tanfelügyelő jelentése. A Szabolcs megyei népiskolák 1873. évi tanügyi állapotáról szóló elnöki jelentés megállapítja, hogy 1869. évben a tankötelesek száma 47352, ismétlőiskolába nem jár senki. 1871. évben a tankötelesek száma 47678, ismétlőiskolába ekkor sem járt senki. 1873. évben a tankötelesek száma 39823 fő, ismétlőiskolába jár 3477 fő. Látható ebből a rövid statisztikai kimutatásból is, hogy az ismétlőiskolák beindítása csak 1873-ban, a törvény után kapott létjogosultságot.

A tanoncképzés megszervezésének társadalmi, gazdasági szükségszerűségét bizonyítja az a tény is, hogy az 1828-as évben hazánk területén Szabolcs vármegyében volt a legkevesebb a kézművesek száma: 258 fő. Ezzel szemben az 1930-as népszámlálás már 75799 főről tesz említést (Fényes Elek adata).¹³

Ezekben az adatokban a tanoncok és segédek együttesen szerepelnek, de tartalmaz a jelentés közvetlenül ide vonatkozó adatokat is: „Szabolcs megyében 1873. évben kezdetett meg először az iparos tanoncok és segédek taníttatása, kik között sokan vannak olyanok, akik iskolai oktatásban soha nem részesültek s, azon oknál fogva semmiféle szellemi ismerettel nem bírnak. Hogy a mesterség viteléhez múlhatatlanul megkívánt olvasási, írási, számolási ismereteknek megszerzése rájuk nézve lehetővé tétessék, részökre az iskolai és folyamata alatt kényszeriskoláztatást léptettek, mely évenként folyamatosan tartatik.”¹⁴

Szabolcs megyében 793 iparos tanonc és segéd tanult az 1872/73-as tanévben. A tanoncok és az iparossegédek számáról és a településekről is sikerült adatokat találni. Ebből megállapítható, hogy az alábbi településekről vannak adataink: Nyíregyháza, Kis Várda, Nyír Bátor, Nagy Kálló, Nyír Bakta és Polgár. Ezekben a helyeken a tanoncok száma 389, az iparos segédek száma 793.

Szabolcs megye közigazgatási bizottságának Nyíregyházán, 1876. november 15-én tartott ülése utasította a megyei és járási szolgabírákat, illetve Nyíregyháza város polgármesterét, hogy kötelezzék az iparosokat a 12 év alatti gyerekek iparos tanoncnak való felfogadását, és biztosítsák a 13–15 éves iparos tanoncok (mesterinasok) hetenkénti ismétlőiskolába járását télen 5, nyáron 2 óra időtartamban.

Az 1877. évi augusztus havi jelentésben a tanfelügyelő arról szól, hogy Szabolcs megyében a kisvárdai állami elemi iskola „ipariskolával kapcsoltatik egybe, s a háziipar több ágának tanítására ezen szakokban képzett 1 férfi és 1 rendes tanítónő alkalmazását rendeli el 500–500 Ft rendszeresített fizetés mellett”.¹⁵

¹² GYŐRIVÁNYI SÁNDOR: Fejezetek a magyar szakképzés történetéből II. Új Pedagógiai Szemle, 1996. 12. sz. 78. [GYŐRIVÁNYI, 1996b]

¹³ DIENES ISTVÁN (szerk.): Szabolcs vármegye. Budapest, 1939. Vármegyei Szociográfiák Kiadóhivatala, 112. [DIENES, 1939]

¹⁴ PÉTER, 1983, 11.

¹⁵ MNL Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár IX.1.

A központi szervek is egyre inkább sürgették az iparoktatás végleges rendezését. 1877. szeptember 10-én 20042 szám alatt a vallás és közoktatási miniszter kiadta *Az iparostanulók iskolai szervezete* címen az inasiskolák szervezetét és tantervét. Ebben a kereskedőképzésről is intézkedtek. A tanonciskolákat elsősorban a nagyobb városokban tudták megszervezni, itt voltak meg leginkább az oktatás-tanítás személyi és tárgyi feltételei.

Megyénkben az első tanonciskola megszervezése a felsőbb szervek szorgalmazására történt. A főispán 1882-ben egy leiratot kapott a vallás- és közoktatási minisztertől, mely szerint a hazai ipar fejlődésének fő feltétele az iparosok elméleti és gyakorlati ismereteinek a fejlesztése. Ez a cél a miniszter szerint csak úgy érhető el, ha az iparostanulók a népiskolai oktatás befejezése után is életcéljuknak megfelelő oktatásban részesülnek. Ezért a miniszter elhatározta, hogy a nagyobb városokban lévő iparostanulók tanítását minden további halogatás nélkül el kell kezdeni. Az országos statisztikai összeírás nyomán tudomást szerzett arról, hogy „Nyíregyháza városában 386 fő férfi iparostanuló létezik”.¹⁶ A főispánt felszólította, hogy tegyen kimerítő jelentést az eddig tett intézkedéséről, s ha mindeddig intézkedés nem történt volna, kezdje meg a tárgyalásokat arra vonatkozóan, hogy a város saját költségén és az ott lakó iparosok hozzájárulásával állítson az iparostanulók számára ipariskolát. A miniszter hajlandó volt az iskola segélyezéséhez mérsékelt összeggel hozzájárulni.¹⁷

Bár az iparosok sokáig tiltakoztak az új rendszabály ellen, mégis megoldódtak a legfontosabb szervezési és anyagi kérdések. A megye első tanonciskolája Nyíregyházán 1883. november 4-én megkezdte hivatalos működését 5 osztállyal: 2 előkészítő, 2 első és 1 második osztállyal.

A további fejlődéshez lendületet adott Trefort Ágoston által kidolgozott 1884. évi XVII. törvény. Ez az első teljes körű magyar ipartörvény, amelynek III. fejezete intézkedik a tanoncokról és a tanonciskolákról.¹⁸ A városokat és a községeket kötelezte a tanonciskolák megszervezésére, továbbá elrendelte, hogy minden olyan községben, ahol legalább 50 tanonc van, de számukra nincs külön iskola, szervezzenek „tanfolyamot” az inasoktatás céljaira. Ennek lebonyolítására a polgári és elemi iskolák helyiségeit, felszerelését és tanszemélyzetét lehetett felhasználni. Az évi szorgalmi időt 10 hónapban határozták meg, mely alatt a tanításnak folyamatosnak kellett lennie. A tanítás hetenként 2 munkanapon folyt, legalább 4 órában tanították az általános ismeretek tantárgyait, ezeken felül vasárnaponként 3 órát a rajzoktatásra szántak.

Az iskolák szelleme a századvégre jellemző módon liberális jellegű lett. Erre mutat a hitoktatás fakultatív volta: amennyiben a hitfelekezetek a tanoncok vallástanításáról gondoskodnak, a heti 7 órán túl azt vasárnapokon, egy vallásórán teheték meg.

Ez a törvény a korábbi intézkedésekkel szemben jelentős haladást ért el a szakoktatásban, mert kimondta a tanonciskolák szervezésének kötelezettségét a városokra és községekre nézve egyaránt. A törvény időtállóknak bizonyult: a következő 40 évben

¹⁶ MNL Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár IX. 2. doboz

¹⁷ MNL Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár IX. 2. doboz

¹⁸ KÖTE SÁNDOR (szerk.): Dokumentumok a magyar nevelés történetéből. 1849–1919. Budapest, 1979. Tankönyvkiadó, 111–112.

némi módosítással érvényben maradt. A törvény szabályozta a tanoncok viszonyait és a tanonciskolák szervezetét. A képzés a törvény hatására kettévált, szakmai és iskolai oktatásra.¹⁹

Az iskolák szervezése, működése és tartalmi munkája nem volt ellentmondásmentes. Ez jól megmutatkozott a tanítás időpontjának kiválasztásában. Hogy a tanonctartót „károsodás ne érje”, a legtöbb iskola tanideje este fél 6 és 9 óra közé esett. A napi munkától elfáradt tanoncok sokszor az órákon elaludtak, ezért a tanítók visszatérő követelése volt az „esti tanítás megszüntetése”.

Az előbbi kizárólag a tanoncot alkalmazó iparos vagy kereskedő (munkáltató) feladatává vált, amire az iskolának érdemleges befolyása, hatásköre alig volt. A megyei népoktatás állapotát elemző tanfelügyelői jelentés először az 1883/84. évi kimutatásban szerepelteti az ipariskolát.

A tanterv jellegzetesen a kisipar érdekeit tükrözte. Általános volt a panasz, hogy a tanonciskolák nem adnak kellő gyakorlati nevelést. Ez érthető is, hisz az iskolák nem rendelkeztek szakképzett tanítókkal. Gondot jelentett az is, hogy az összes tanoncot egy kalap alá vette, nem voltak tekintettel arra, hogy milyen szakmára készülnek. A tanonciskola tanterve tartalmazta a heti óraszámokat és a tantárgyakat. Az alábbi tantárgyakat tanították: olvasás és hozzá fűzött reálokztatás, rajz, üzleti fogalmazás, ipari számvitel és könyvvitel.

Hosszú időn keresztül a munkaadók gyakran lenézték és fölöslegesnek tartották az iskolát. Elterjedt az alábbi szállóigévé váló gondolat: „Dolgozni tanulj meg, az iskola nem fontos!” Sokszor csak a büntetés elkerülése miatt küldték az iparostanoncokat iskolába. Ez az érdektelenség részben az oka a tanonciskolák óriási lemorzsolódásának. A lemorzsolódás arányszáma országosan 20%-os volt, 1911–15 között néha elérte a 30%-ot is.

A tanonciskolások száma 1884 és 1889 között 49-ről 215-re növekedett. Az 1896. évi tanoncstatisztikai felvétel alapján már minden olyan községben megszervezték az iskolát, ahol a tanoncok létszáma elérte az iskola szervezéséhez szükséges 50 főt. Az iskolák szervezése a századforduló körül lényegében befejeződött.²⁰

Az 1887. november 10-én tartott ülésen a tanfelügyelő azt jelentette, hogy az „iparos tanoncz iskolák növendékei Nyíregyházán, Kisvárdán, Nagykállóban, Nyírbátorban és Nyírbaktán szép számmal iratkoztak be, s tőlük telhetően elég pontosan járnak az előadásokra”.²¹

Az iskolák fenntartásának költségei községi támogatás, ipardíjak, büntetéspénzek, beíratási díjak, államsegélyek és adományokból tevődtek össze.

1889-ben Szabolcs megye területén már 5 iparostanonc- és egy alsófokú kereskedelmi iskola működött.

Kisvárdának az 1850 és 1900-as évek között még csak néhány tucat főfoglalkozású iparosa és kb. 5–6 üzlettel rendelkező kereskedője volt. Az 1900. évi statisztikai adatok szerint a településen a lélekszám 8257, ebből kereső lakos 3318.

¹⁹ MNL Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár IV. B.404. 42. XIV. 67/1884.

²⁰ Győriványi, 1996b, 80–81.

²¹ MNL Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár IV.B.404, XIV.344/1890.

A keresők megoszlása:	
mezőgazdaságban:	620 fő (18,6%)
iparban:	1136 fő (34,2%)
kereskedelemben és a hiteléletben:	380 fő (11,4%)
közlekedésben:	104 fő (3,4%)
közalkalmazottak és a szabad pályán mozgó értelmiségiek (orvosok, ügyvédek, mérnökök):	237 fő (7,1%)

A számadatokból egyértelműen megállapítható, hogy a mezőgazdaságból élők aránya nem érte el a lakosság 1/5-ét sem, míg az iparból, kereskedeleből és a hiteléletből élők aránya megközelítette a lakosság felét.

Mindez az erőteljes kapitalizációt mutatja, melynek következtében Kisvárdra – a kedvező földrajzi fekvésének eredményeként is – Felső-Szabolcs gazdasági és közigazgatási központja lett.²²

Kisvárdra és vonzáskörzete kapitalista kori kereskedelmének, hitelének, iparának, sőt mezőgazdaságának fellendítésében is, körzetellátó egészségügyi és kulturális intézményei létrehozásában a zsidó lakosságnak meghatározó szerepe volt. A legpontosabb népesség-összeírásra már 1848-ban került sor. Ekkor a megyében 10 ezer körül volt a zsidók száma, és Kisvárdán éltek a legtöbben (161 családban 723 személy). A tevékenységük révén a település ipara és kereskedelme híressé lett. Megteremtették a város magas szintű bolti kereskedelmét, ahol szinte minden árucikk kapható volt, amit az országban be lehetett szerezni. Bár foglalkozásukat tekintve a Kisvárdán lakó zsidók többsége mesterember, de nem sokkal voltak kevesebben a kereskedelemmel foglalkozók sem.²³

Tekintettel arra, hogy a tanoncképzés szükségességét, létét, fejlődési ütemét minden időben az adott korszak ipara, kereskedelme, hitélete és mezőgazdasága határozza meg, Kisvárdán az előzőekben elemzett két tényezőnek – a város gyors kapitalizálódásának és zsidó lakosság jelentős létszámának – fejlesztő hatása volt a szakoktatás helyi feltételeinek folyamatos bővítésére.²⁴ A királyi tanfelügyelő jegyzékében olvasható, hogy 1884. február 14-én az iskoláztatás milyen helyzetben volt: „Kisvárdán az ipariskola felállítására nézve a szükséges intézkedést megtettem, s az már a jövő iskolai évben, szeptember hóban múlhatatlanul megnyitattik.”²⁵ Kisvárdán tehát az elsők között, 1885-ben alakult meg a tanoncok képzését szolgáló iskola. Az első tanévben 173 fő tanult, ebből 64 tanonc, 109 iparossegéd.²⁶ A kerületi királyi tanfelügyelő jelen volt a megnyitásán.²⁷ A kisvárdai tanonciskola típusát tekintve községi iskola, a

²² FEHÉRVÁRI BÉLA (szerk.): Kisvárdra, 90. Tanulmányok Kisvárdáról. Kisvárdra, 1991, Városi Önkormányzat, 46. [FEHÉRVÁRI, 1991]

²³ GÁBOR ANNA: A zsidók betelepődése Szabolcs-Szatmár vármegyébe. Szabolcs-Szatmár Szemle, 1991. sz. 32–50.

²⁴ I. m., 47.

²⁵ MNL Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár IV. B. 404, XIV.286/1885 akta, 816.sz. irat

²⁶ PÉTER, 1983, 11.

²⁷ Nyírvidék Lapja, 1885. 27. sz. 2.

nevelői tanítói képesítéssel rendelkeztek. Összesen három tanítót foglalkoztattak csak óraadóként, és három tantermet béreltek az elemi iskolától. A megyében még három alsófokú iparosiskola működött: Nyíregyházán, Mándokon és Nyírbátorban.

Az államsegélyek rendszeresen kiegészítették a fenntartási összegeket. Az 1888/89-es tanévre a Vallás és Közoktatásügyi Miniszter a kisvárdai iparosiskola fenntartására 250 frt. állami segélyt adott.²⁸ A kereskedelemügyi miniszter 1900-ban 600 korona államsegélyt utalványozott a tanonciskola részére.²⁹

A beíratási díjak egy tanévre vonatkoztak, ezek tartalmzták a tanítás során szükséges eszközök anyagi fedezetét is. 1894/95-ös tanévben 1 frt. 60 fill., 1900/1901-ben pedig 3 frt. 20 fill. volt a beíratási díj.

1897-ben a községi és városi hozzájárulásokról a Kisvárdai Lapok 4. száma tájékoztat: „A helybeli iparosiskola 1885 óta áll fenn. Ez idő alatt segélyképpen a várostól 1550 frt.-ot, ipartársulattól 790 frt.-ot, a megyétől 2730 frt.-ot, az államtól 1440 frt.-ot élvezett. Tandíjakból befolyt 1676 frt. 60 kr, ipardíjakból és büntetéspénzekből 639 frt. 27 kr.”

Ipardíjak és büntetések: Velkey Pál a közigazgatási bizottság ülésén 1888. április 11-én előadja, „hogy ipardíjak és büntetéspénzből a kisvárdai ipartanoncz iskola számára 180, a nyíregyházira 430, a nagykállóira 140, a nyírbátorira 180 forintot engedélyezett.”³⁰

Adományok: „A kisvárdai Kölcsönössegélyező Egyletek igazgatósága az iparostanoncz-iskola részére 51 kor. 80 fillért volt kegyes adományozni. Fogadja a nevezett intézet igazgatósága a szegény iparosinasok nevében ez úton is kifejezett hálás köszönetemet Kisvárdán, 1904. január 28-án. Bacskay István igazgató.”³¹

Az iskoláztatás, tankötelezettség teljesítése súlyos gondokat okozott. Nem mindegyik iparos örült annak, hogy tanulóját el kell engednie az iskolába, hiszen a munkákészre szükség volt. A beírások minden tanév szeptember 1-jén kezdődtek meg. Erről az időpontról és a beíratási díj összegéről is minden tanév elején felhívást intézett az igazgató a lakossághoz és a mesterekhez. Hangsúlyozottan kérte az érdekelteket a pontos beírássra, hiszen ez a feltétele a pontos iskolakezdésnek. Ennek ellenére több éven keresztül előfordult, hogy nem tudták megkezdeni a tanévet a meghatározott időben. Az előkészítő osztályokban szinte folyamatos volt a beiratkozás, melynek az lett a következménye, hogy nem tudták első félévben osztályozni a tanoncot. Az igazgató több alkalommal figyelmeztet: „az 1884. évi XVII. tc. 157. § értelmében 40–100 koronáig terjedő pénzbírsággal fogja az I. fokú iparhatóság által kötelességeik teljesítésére serkenteni.”³²

1895-ben már három tanító: Alby István, Kalas János és Bacskay István – egyben igazgató is – oktatta a szükséges tárgyakat, majd még egy pedagógussal bővült a létszám. Az igazgató 1897. július 7-én kelt jelentéséből tájékozódhatunk az iskola

²⁸ Kisvárdai Lapok, 1889. 15. sz. 2.

²⁹ Kisvárdai Lapok, 1900. 30. sz. 3.

³⁰ Kisvárdai Lapok, 1888. 16. sz. 2.

³¹ Kisvárdai Lapok, 1900. 45. sz. 2.

³² Kisvárdai Lapok, 1901. 35. sz. 2.

helyzetéről: „A szórványosan jelentkező beíratás³³ miatt az előadás csak szept. 20-án kezdődött meg, melyet a tanoncoknak valós sorozása és a reájuk vonatkozó *Rendtartási Szabályzat*nak felolvasása előzött meg.

Nagy hátrányára van a rendes tanításnak, hogy a beíratásra kitűzött időben a tanoncok alig egyharmad része iratkozott be s rendszeren az elsőfoku iparhatóság támogatását is igénybe kell venni, mely eljárás miatt azután csak zugolódás és az igazgatóságot érő méltatlan panaszkodás hallatszik. Ezen abnormális állapot végleges megszüntetésére nézve igen kívánatos, hogy a felügyelő bizottság a beíratkozás módzatait eleve megállapítván, az a körül ismételt előforduló mulasztásokat teljes szigorral igyekezzék elhárítani.

...A tanulók iskolába járása ellen nagyobb panasz nem emelhető....

Az évi fentartás eredményét tekintve a mérleg apadást mutat. Eddigél az állam pótolta az évi budgetben kitüntetett hiányzó összeget; azonban ez évben az állam a költségvetésnek csak azon fedezetlen részét volt hajlandó pótolni, mely az egyenes adók után iparoktatás céljaira megszabott 2 százalékos pótdó kivetésével sem telik ki. Ily körülmények közé jutva, kellemetlenül lepte meg a fentartó község képviselő-testületét az ipariskolai országos főigazgató véleménye alapján hozott miniszteri elutasító határozata a kért segélyre nézve, annyival is inkább, mivel a hiányzó közeli 600 frtnak fedezésére a községnek egyéb jövedelmi forrás nem áll rendelkezésére, mint pótdó kivetés. Végre a segély iránti kérelem – újabb indokok támogatásával – magas minisztériumhoz ismételt fölterjesztve eredménye az lett, hogy a kir. tanfelügyelő úr jobban fölismervén helyzetünk nyomasztó voltát, jó akaratú támogatásával ipariskolánk javára 400 frt államsegélyt volt szives kieszközölni. Azonban ez összeg sem elegendő a többi jövedelmi források hozzáadásával a kiadások fedezésére, mert az évi számadás nagyobb összegű hiánylatot mutat.

Kisvárdai vagyonnélküli község, kulturális célokra erejét felülmúló közeli 2000 frtot áldoz évenként pótdójából, éppen azért feltűnő és visszatetsző, hogy ide többnyire a vidékről bekerült iparos tanoncok iskoláztatására a lakosságot már fizetett 5 százalékos iskolai adó mellett még újabb 2 százalékos adó kivetésével terheljük...

A tanulók létszámát illetőleg a statisztikai adatok a következők: Az egész év folyamán beíratkozott összesen 230 tanuló, ezek közül időközben eltávozott 15, meghalt 1, felszabadult 8, maradt tehát az év végén 206, kik négy tanteremben 4 tanító vezetése mellett nyertek elhelyezést.

Az évváró vizsgák június 18-án és 19-én tartattak meg, a munkakiállítás pedig 20-án reggel 9 órakor volt, melyben részt vett 42 tanuló. A kiállított egyes tárgyak iparágak szerint így oszlottak meg: bőripar 8 drb, vasipar 11 drb, szabóipar 11 drb, bádogos ipar 2 drb, fényező ipar 2 drb, órák 1, sütő 1, nyomdász 2, kárpitós 1 és különféle disztárgyak 3 drb.³⁴

Az 1889/90. tanévre vonatkozó adatok: beíratkozott 149 tanuló, évközben felszabadult 11, eltávozott 18, maradt az év végén 120 tanuló. „Vallás szerinti megoszlás róm.

³³ A beíratási díj 1 frt. 60 kr. volt.

³⁴ BACSKAY ISTVÁN: Jelentés az ipariskolánk 1896/7. tanévi állapotáról. Kisvárdai Lapok, 1897. 28. sz. 2.

kth.: 29, gr. kath.: 6, hely. hitv.: 36, mőz. vall.: 49. Korszerinti megoszlás: a tanulók túlnyomórészt 16 éven aluli, de van közöttük 20 éven felüli is.”³⁵

A tanári kar összetétele vonatkozó adatokat nem sikerült széleskörűen felkutatni. A tanítókat az iskola felügyelő bizottsága pályáztatta és bírálta el dr. Vadász Lipót elnökletével. 1906-ban 5 tanítói állásra írtak ki pályázatot. Három évre választották őket. Az éves fizetés összege 300 korona. A vasárnaponként tartandó három óra rajz, ill. könyvelés tanításáért négy tanító évenként külön 100, a szakrajzot tanító pedig évi 200 korona fizetést kap még. A pályázatot az iskola felügyelőbizottságához kellett benyújtani.³⁶ 1907-től az iskola igazgatói feladatát Weiss-haus Ignác látta el. Tanítói állást kapott Rédl Ferenc iskolai tanító.³⁷ 1911-ben változás történt az igazgató személyében: Vargha Jánost bízták meg a feladatok elvégzésével.

A tanévek értékelése rendszeresen a nyilvánosság előtt történt. A *Kisvárdai Lapok* évente tájékoztatást adott a település lakosságának az eredményekről és a hiányosságokról. Az 1895. június 13., 14. és 15-én megtartott gyakorlati vizsgákról a következő jelentést adta az iskola igazgatója: „vizsgák alkalmából az iparos-tanonczok munkáiból kiállítás lett rendezve... fém-ipar: 16 fő, bőr-ipar: 11 fő, szövet-ipar: 16 fő, famunka: 5 fő, nyomdamunka: 5 fő, különfélék: 7 fő.”³⁸

Néhány gondolatot kell szólni a felügyeleti tevékenység ellátásáról, a község, az iparhatóság és a királyi tanfelügyelők szerepéről. A rendelkezésre álló dokumentumokból megállapítható, hogy 1890 márciusában dr. Bernáth István miniszteri biztos meglátogatta az iskolát. Elismerését fejezte ki a tanítókar működése iránt. Ez év március 6-án elnöklété alatt megtartott iparhatósági gyűlésen megalakították az ipariskolai bizottságot, melynek hat rendes tagja mellett elnöke: Fodor Károly, jegyzője: Kalas János, pénztárosa: Márton Ferenc lett.

1903 márciusában Szücs Izsó az iskola felügyeletével megbízott miniszteri szakfelügyelő látogatásakor felvetődött, hogy az adott lehetőségek mellett miképp lehet nagyobb tudású tanoncokat képezni. „E nagy holderejű kérdésnek megoldása a törvényhozás további intézkedésig, igazgató véleménye szerint csak úgy lehetséges, ha az ipartestületek megállapodnak arra nézve, hogy az ipartörvényben világosan megszabott követelmények, hogy t.i. csak oly ifjak vehetők föl inasnak, kik legalább is jól tudnak olvasni, írni, és számolni tudnak a tanonczszerződés megkötésénél.”³⁹

Kisvárdán új periódust jelentett a tanoncképzés történetében az 1909-ben létesített Kisvárdai Községi Iparos- és Kereskedő Tanonciskola megalapítása. Az iskola fenntartója Kisvárdai község közönsége lett. Ettől az évtől kezdve 1938-ig az iskola általános tanonciskola lett, ekkor szervezték át szakirányúvá. Az 1893 júliusában megalakult a helybeli ipartestület fontos szerepet tölt be az iskola életében, a vizsgák megszervezésében. A záróvizsgálatokat mindig a nyilvánosság előtt tartották meg, az ezt követő munkakiállításokra minden érdeklődőt meghívtak.

³⁵ Kisvárdai Lapok, 1890. 29. sz. 2.

³⁶ Kisvárdai Lapok, 1906. 6. sz. 2.

³⁷ Kisvárdai Lapok, 1907. 28. sz. 3.

³⁸ Kisvárdai Lapok, 1895. 24. sz. 2.

³⁹ Kisvárdai Lapok, 1903. 16. sz. 3.

A tanárok nagy hangsúlyt fektettek a hazafias nevelésre, mert a tanoncok az életben a legtöbb kísértésnek vannak kitéve a „hazátlan nemzetköziség hamis prófétái részéről”. Ezért szükségesnek tartották öntudatos és tettekre kész polgárrá nevelésüket. Különös gondossággal igyekeztek ébren tartani az 1848. március 15-i eszméket és a Kossuth-kultuszt, mivel „az iparosság őrzi a leghívebben, az ő lelkükben él és virágzik a leginkább a Kossuth-eszme”. Az 1848-as forradalom 50. évfordulóját is megünnepelték, melyen ének, hazafias költemények és az igazgató alkalmi beszéde hangzottak el.⁴⁰

Szakoktatás 1922-ig

A tanonciskolákat látogató tanulók száma az I. világháborút megelőző 20 év alatt körülbelül megtízszereződött. Az 1900-as évek első két évtizede kevés újdonságot hozott a megyei tanoncoképzésben. Ezt a korszakot nyugodtan nevezhetjük a stagnálás időszakának. Az 1918. évi polgári demokratikus forradalom sem hozott jelentős fordulatot a tanoncifjúság helyzetében.

1918–19-ben módosult az iskola elnevezése: Kisvárdai Államilag Segélyezett Iparos-Kereskedelmi Tanonciskola. Az igazgató ekkor Vargha János volt.

1922. évi új ipartörvény hatása a szakoktatásra

Az új törvény a szakosítás kérdésében intézkedett. A XII. törvénycikk 112. § kimondta, ha valamely községben az ugyanabban az iparcsoportban foglalkoztatott tanoncok száma eléri a 40-et, ezek részére a tanonciskolában külön szakirányú oktatást kell nyújtani. A szakirányú oktatás megszervezésével 1924-ben kezdett foglalkozni a vállás- és közoktatásügyi miniszter az ebben az évben kiadott *Az iparos tanonciskolák Szervezete és Tantervi Utasítása* alapján. Az oktatás irányát tekintve az ipari tanonciskoláknak több fajtáját különböztették meg.

A kereskedő tanonciskolák szervezete, tanterve is elkészült az 1922-es törvény alapján, mely szerint minden község, amelyben a kereskedőtanoncok létszáma elérte a 40-et, külön kereskedő tanonciskolát, ha pedig a kereskedőtanoncok létszáma nem érte el a 40-et, de a 25-öt meghaladta, kereskedő tanonc tanfolyamot köteles volt felállítani és fenntartani. Ha a kereskedőtanoncok létszáma 25-nél kevesebb volt, a községben fennálló iparostanonc iskolában vagy tanfolyamon, illetve ezek hiányában a népoktatási intézményekkel kapcsolatos továbbképzési iskolában kellett eleget tenni iskolalátogatási kötelezettségüknek. Az 1922-es törvénynek a szakirányúsításon túl fontos intézkedése volt a leánytanonc-iskolák felállításának elrendelése. Ekkor már a koedukációt kezdték elfogadni, mégis több helyen üdvösebbnek tartották a különválasztást.

Az iparos tanonc iskolák szervezete és tantervi utasítása alapján az iskolák általában 4 felmenő osztályra tagozódtak, szükség esetén előkészítő osztállyal.

⁴⁰ Kisvárdai Lapok, 1898. 25. sz. 2.

Kisvárdában az 1920 után alapított üzemek részben még továbbra is mezőgazdasági termékeket dolgoztak fel, részben pedig a trianoni új országhatárok miatt nélkülözhetetlen termékeket állítottak elő. Az 1921-ben létrejött Vulkán Vasöntöde a tanonc-képzés egyik fontos gyakorlati színhelyévé vált. Az első években vaskályhát és asztali tűzhelyeket gyártottak. A tulajdonosok rövid időre petróleumgyárat, fűrésztelepet és a homoktéglagyárat is működtettek. Ezek a „gyárak” azonban nagyon kevés munkást foglalkoztattak. A Vulkánban békeidőben 20–30 dolgozó volt, csak amikor hadianyaggyár lett, akkor ugrott fel 120–150 főre a létszám. A Vulkánban 1940-ben a háborúba bevonuló dolgozók pótlására 24 tanoncot vettek fel. A körülmények a munkahelyen rendkívül egészségtelenek voltak. A munkások naponta 12–16 órát dolgoztak. A felnőttek napi keresete soha nem haladta meg a 2 pengőt, a tanoncok pedig 80 fillérért dolgoztak. A munkások öltözete sem volt kielégítő. A szociális körülmények siralmasak voltak. 1938-ig például a műhelyben mécses szolgáltatva a világosságot. Az első szociálpolitikai intézkedésekre csak 1942-ben került sor.⁴¹ A másik üzemben a szeszfinomítóban 40–50 fizikai munkás dolgozott, szervezettebb üzem képét mutatta. Változatlanul megmaradt a kisipar túlsúlya. A kisiparosok igényelték elsősorban a tanoncok képzését az iparos és kereskedő iskolától. Az 1930-as években a kisiparban dolgozók száma – mester, segéd és tanuló együtt – 1300 és 1500 között ingadozott. Az 1922-es ipartörvény szellemében Kisvárdán általános irányú iparos tanonciskola működött, és ennek keretében történt a kereskedő tanoncok szakoktatása is. A zsidó lakosságnak a helyi kisiparban és kereskedelemben betöltött szerepe meghatározó volt.

A törvény nem rögzítette pontosan a tanulóviszony idejét, hanem csak az alsó és felső határát szabályozta egy-égy év közötti időtartamban. Az időtartam az iskolai előképzettségtől, valamint a szülő és a mester megállapodásától függött.

1924-ben rekord létszámú tanuló iratkozott be a kisvárdai iparos-kereskedelmi tanonciskolába. A 384 főből 296 szerzett szakmai képesítést: cipész 88, szabó 48, géplakatos 42, kereskedő 42, csizmadia 32, asztalos 27, kerékgyártó 16, kovács 13, borbély és fodrász 12, szobafestő 5, rézműves 4, egyéb szakmák 17.

Az előkészítő osztályba 59 tanuló iratkozott be, 20-an (34%) lemorzsolódtak, ez az országos átlagtól magasabb. Az oktatott tantárgyak: hit- és erkölcsstan, magyar nyelv és üzleti levelezés, számtan, mértan, írásos- és rajzmunkák külalakja. Az osztályfőnökök Tényi Gyula és Bartha Károly voltak.

A vizsgáztatás az 1922-es XII. törvénycikk 119. §-a szerint megalakított felügyelőbizottság előtt történt, úgy, hogy a munkáltató jelentette a Szolgabírói Hivatalnak mint elsőfokú iparhatóságnak a tanulóidő leteltét. Az iskola a bizonyítványt kiállította. A gyakorlati vizsga a felügyeleti bizottsági tagok jelenlétében, kijelölt műhelyben történt. A jelölt a munkát elvégezte, amiről a vizsgáztató felügyelő, a bizottsági tagok írásos nyilatkozatot adtak. Mivel a tanonciskolában nagyon sok szakmában folyt a képzés, ez megnehezítette a tanítók munkáját. Az oktatás színvonala ilyen körülmé-

⁴¹ A kisvárdai vasöntöde (1921–1981) gyár- és gyártmányismertetője. Kisvárdai, 1984, 65–66.

nyek között eleve nem lehetett magas, s erről elsősorban nem a tanítók tehetek.⁴²

A tárgyi feltételek minimálisak voltak, a tanonciskola nem rendelkezett önálló épülettel, a jelenlegi Szent László utcában lévő Somogyi Rezső Általános Iskolában tanultak a diákok (korábban 2. sz. iskola). A minisztériumi rendeletek sem követelték meg a megfelelő előképzettséget: például olyan kivételeket is engedélyeztek, melynek alapján esetleg analfabéta is szerződteshető volt. Az elméleti tantárgyak oktatása mellett az ipariskola tanítói természetesen gondot fordítottak a tanoncok erkölcsi, ideológiai nevelésére is.

Az 1927/28-as tanévben már újra Kisvárdai Iparostanonciskola lett az iskola hivatalos neve.

A tankötelezettség (6–15 év) teljesítésének fontos helyszíne volt az iparosiskola, az ellenőrzését a községi előljáróság tartotta nyilván. Ennek gyakorlati megvalósítását látta el az *Egyéni lap*, mely tartalmazta a személyes adatokat. Az iskola igazgatójának vagy tanítójának aláírással kellett igazolni a beiratkozás időpontját.

1936. évi VII. tc. hatása

Az iparostanonc-oktatásban 1936-ban új szakasz következett be, amikor a VII. törvénycikk kimondta: a tanonciskolai oktatás eredményessége érdekében az illetékes miniszter a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel együtt szabályozza, hogy az év melyik szakában lehet szerződést kötni és segédvizsgát tenni. Ugyancsak ez a törvénycikk rendelkezett arról, hogy tanoncként csak az alkalmazható, aki legalább az elemi népiskola 6. osztályát eredményesen elvégezte, továbbá, hogy a tanoncoknak évenként legfeljebb két részletben 14 nap szabadságot kell adni. Országosan, Kisvárdán is elsősorban a kisipar foglalkoztatta a tanoncokat, a gyáripar aránya lényegesen kisebb volt: pl. 1940-ben országosan a kisipari tanoncok száma 77428, a gyáriparban foglalkoztatott tanoncoké 13039 volt. A kisiparosokat ebben nem nemzetgazdasági vagy művelődéspolitikai szempont, hanem az önérdék vezette, a tanulóknak ugyanis az olcsó munkaerőt látták, alkalmazásukkal igyekeztek a gyáriparral szemben versenyképességüket fenntartani.

Az iparostanoncok heti 9 órában elméleti oktatásban részesültek. A tananyag tantárgyakra való felosztása differenciáltabb volt, mint korábban, és jobban szolgálta a szakmai oktatást. A gyakorlati képzést a kisiparosok műhelyében, a mesterműhelyekben kapták meg.⁴³

Kisvárdán az iskola alakulásától 1938-ig mint általános irányú iparostanonc iskola működött, ettől kezdve szakirányúvá fejlesztették. Ekkor lett az intézmény új neve: Kisvárdai Szakirányú Iparos Tanonciskola.

Ennek a tanévnek a fontosabb adatait az alábbiak szerint elemzem:

Az 1937–38-as naplók adatai szerint már leány- és fiútagozaton egyaránt folyt a képzés, tehát az iskola koedukálttá vált. A lányosztályba beiratkozott 66 fő közül a

⁴² PÉTER, 1983, 19.

⁴³ PÉTER, 1983, 19.

következő leányszakmákban folyt oktatás: női szabó 38 fő, kalapkészítő 6 fő, női fodrász 8 fő, cukrász 1 fő, kereskedő 12 fő, nyomdász 1 fő. A lemorzsolódás 7 fő (11%). Vallás szerinti megoszlásuk: református 10 fő (15%), római katolikus 19 fő (29%), görögkatolikus 4 fő (6%), izraelita 33 fő (50%). Az osztályfőnök: Berecz Emma volt.

A fiútagozatra beiratkozott 312 fő. Előkészítő osztály nem volt. A lemorzsolódás 80 fő (26%). Ez nagyon magas, minden negyedik tanuló kimaradt.

Szakma szerinti megoszlás: cipész 57 fő, szabó 68 fő, géplakatos 13 fő, kereskedő 31 fő, csizmadia 7 fő, asztalos 13 fő, kovács 10 fő, borbély és fodrász 23 fő, szobafestő 6 fő, rézműves 4 fő, pék 9 fő, hentes 15 fő, cukrász 8 fő, egyéb szakmák pl. kalapos, pincér, kerékgyártó, 1–2 fővel. Az osztályfőnöki feladatot dr. Maczkó Sándor, Korsinszky Mihály, Glatz László és Vértesi Géza látták el. Több tanár párhuzamosan a gimnáziumban és az elemi iskolában is tanított.

A gyakorlati képzés, gyakorlati oktatás független volt az iskolától. A tanonciskolának semmiféle beleszólása, irányító szerepe vagy ellenőrzési joga nem volt. A tanoncok érdekképviselőt az Ipartestület gyakorolta. 1927-ig a vezetői feladatot Kisvárdán Bencs Mihály látta el, majd ettől kezdve Rozipál János lett az Ipartestület elnöke. 1920 óta ő már egyébként is irányító szerepet vitt a testület életében. „vezetésre predesztinált egyéniség, az iparosság jól választott, mikor vezetőjévé emelte”. Elnöksége alatt erősödött meg az Ipartestület.⁴⁴ A tanonc felszabadulása csak akkor történhetett meg, ha az iskola igazolta, hogy az elért osztályzata alapján a felszabadulásának iskolai szempontból nincs akadály. A mester- és szakvizsgák lebonyolításában az iparkamárának volt hatásköre. Ilyen szervezet minden járásban volt.⁴⁵

A tanonciskolák többségének – köztük a kisvárdainak – nem volt önálló tanári kara, de gyakran még önálló igazgatója sem. A tanárok általában „másodállásban” oktattak, és a legváltozatosabb előképzettséggel rendelkeztek: voltak köztük gimnáziumi, kereskedelmi, tanítóképző-intézeti, polgáriskolai tanárok, felső-ipariskolát végzettek és iparosok. A tanítás során igen nagy gondot jelentett a tankönyvhiány.

Mátyás István igazgató nevét külön meg kell említeni, mert az ő idején folyt a legértékesebb szakmai képzés a tanonciskolában, s működése átvezet a II. világháborús eseményekre.

Tekintettel a háborús viszonyokra a Vulkan Vasöntöde 1940 tavaszán – 2–3 évre – 24 tanulóval kötött tanoncszerződést géplakatos és vasöntő szakmai képzésre. A háború jelentősen visszavette Kisvárdá nagyközség fejlődését is. Már korábban – 1930 és 1940 között is – csökkent a vállalkozói kedv. Akinek tőkéje volt, inkább menteni, mint kamatoztatni akarta. Jelentősen csökkent a település lakossága is: 1940-ben 14 782, a világháború után 1950-ben már csak 13 055 főt tartottak nyilván.⁴⁶

A statisztikai adatokból nehezen olvasható ki, de Kisvárdának mintegy 4000 zsidó lakosa lett az emberirtó fasizmus áldozata. Ez óriási veszteség volt a nagyközség számára, mert ők jelentették az igazi progressziót a település gazdasági életében, az

⁴⁴ NÉZŐ ISTVÁN: Élet-rajzok. Kisvárdai történelmi mozaik. XIX. század közepétől a közelmúltig. Kisvárdá – [Nyíregyháza], 2016. Örökségünk, 66.

⁴⁵ DIENES, 1939, 312.

⁴⁶ FEHÉRVÁRI, 1991, 54.

iparban és a kereskedelemben egyaránt. Valamennyien magyarnak vallották magukat, többségük egy évszázada, vagy még annál is régebb idő óta Kisvárdán élő családok leszármazottja, a nagyközség kapitalista fellendítésében résztvevő családok gyermekei voltak. Mindezek az események hatottak az iskoláztatásra is, a település kisipara, kereskedelme szinte elvesztette bázisát. A háború utolsó éveiben a tanulók létszáma már csökkent, gyakoribbak lettek a hiányzások.

Az előkészítő osztályok létszáma erőteljesen megnőtt, az 1930-as évektől csökkent, 1936-tól pedig nem lehetett indítani előkészítő osztályt. Ugyanis 1936 évi VII. törvény kimondja, hogy tanoncnak csak az alkalmazható, aki az elemi népiskola hat osztályát elvégezte. Az iskola összlétszámában az a trend fedezhető fel, hogy 1922 után folyamatosan emelkedett a létszám. A lemorzsolódás nagyon magasnak ítéhető. Az iskolai átlag az országoshoz hasonlítható, 20% körüli. A kimagasló évek, ahol már a 30%-ot is elérték, sőt meghaladták: az 1927/28-as tanév, 1928/29-es tanév és 1933/34-es tanév.

A vallás szerinti összetételnél a megyére jellemzően a református vallású tanulók voltak a legnagyobb számban. A izraeliták számát, ha összehasonlítjuk a római katolikusokéval, azt tapasztaljuk, hogy 1925-től 1931-ig nagyobb. A harmincas évek végén még a reformátusokét is megközelítette. Érdekes, hogy az 1937/38-as tanévben a lányosztályban ez az arány az összlétszám 50%-a volt.

Ha az iskolatípus feladatát abból a szempontból kell vizsgálni, hogy mennyire tudta teljesíteni a „munkaerőpiac” igényeit, elmondható, hogy csak abban a szakmában tartottak inast, melyben a további munkalehetőségek biztosítottak látszottak. Ennek az lett a következménye, hogy a képzés csak szűk területi igények kielégítésére volt alkalmas. Az ún. vasas szakmáknak meghatározó szerepük volt a képzésen belül. A gyáripar viszonylag kevés létszámot volt képes igényelni. Ez is nagymértékben a terület gazdasági fejlettségének, illetve fejletlenségének a függvénye volt.

Utószó

A dolgozat végére érve megállapítható, hogy a magyar szakképzés hihetetlenül gazdag és változatos történettel bír. Az ezeréves magyar iskola történetének egyik érdekes fejezetét alkotja, amelyet sokáig elhanyagoltak a történészek, a neveléstörténettel foglalkozók.

A megírást nehezítette, hogy egyes korszakokhoz bőséges és részletes volt a forrásanyag, más időszakoknál viszont tényanyaghiánnyal küszködtem. Kevés anyagot találtam az 1910–1920-as évekről Kisvárdán, valamint a megyei adatoknál hiányos volt az 1930-tól 1945-ig terjedő időszak. Így nagyon nehéz volt az egyenletes színvonalat biztosítani az egyes periódusok bemutatása során. Az elemzés során a politikai, társadalmi háttér feltárására viszonylag kevesebb figyelmet fordítottam, inkább a gazdasági élet és a szakmai képzés folyamatának nyomon követésére fókuszáltam.

Összességében elmondhatjuk, hogy a magyar ipar és így a szakképzés is fejlettségében elmarad a nyugat-európai országok többségétől. A magyar iparon és szakképzésen be-

lül különösen elmarad megyénk, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye ipara és szakképzése. A viszonylagos fejletlenség történelmi örökség, a felzárkózásban egyenetlenségekkel találkozhatunk.

Az idők során hazánk sokat fejlődött, igyekezett utolérni a nála fejlettebb országokat, de ez a dualizmus korában is csak részben sikerült, és később az I. világháború, Trianon, majd a II. világháború megakadályozta ezeket a törekvéseket, és a felzárkózás helyett ismét lemaradtunk a világ ipari centrumaitól.

Közismereti végzettségű pedagógusként számomra sok tanulsággal járt a szakképzés történetének feldolgozása, az iskola 60 éves történetének bemutatása, hiszen a kiskvárdai szakképzés jelentősen hozzájárult a város és a környékbeli szakemberek utánpótlásának biztosításához. A dolgozat írása közben kikristályosodott bennem az a nézet, hogy hazánk, szűkebb pátriánk, megyénk és Kiskvárda csak a minőségi szakoktatás megszervezésével, az ipar, a mezőgazdaság fejlesztésével, a vidéki turizmus meghonosításával, természeti és kulturális értékeink kiaknázásával tud fejlődni. Ez nemcsak a mi generációnk feladata, hanem gyermekeink és unokáink generációjáé is.